ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Xudoyberdiyeva Ozodaxon Olimjon qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi Maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Ilmiy rahbar: **Nurmatova Iroda To'xtasinovna**

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti

"Maktabgacha talim nazaryasi va metodikasi" kafedrasi dotsenti (PhD)

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA BADIIY IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY RITMIK FAOLIYATLARNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda musiqiy ritmik faoliyatlarning pedagogik imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda musiqiy ritmik mashqlar, o'yinlar va raqs harakatlarining bolalar ijodkorligiga ta'siri ilmiy adabiyotlar asosida o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, musiqiy ritmik faoliyatlar bolalarning emotsional sezgirligini, ijodiy tasavvurini, estetik didini va badiiy ifoda qobiliyatlarini samarali rivojlantiradi.

Kalit so'zlar: musiqiy ritmik faoliyat, badiiy ijodiy qobiliyatlar, maktabgacha ta'lim, estetik tarbiya, ijodkorlik, ritm, musiqa tarbiyasi.

Аннотация. В данной статье теоретически анализируется педагогический потенциал музыкально-ритмических занятий в развитии художественно-творческих способностей детей старшего дошкольного возраста. Исследование изучало влияние музыкально-ритмических упражнений, игр и танцевальных движений на творчество детей на основе научной литературы. Результаты показывают, что музыкально-ритмические занятия эффективно развивают у детей эмоциональную чувствительность, творческое воображение, эстетический вкус и художественно-выразительные способности.

Ключевые слова: музыкально-ритмические занятия, художественно-творческие способности, дошкольное образование, эстетическое воспитание, творчество, ритм, музыкальное образование.

Abstract. This article theoretically analyzes the pedagogical potential of musical rhythmic activities in the development of artistic creative abilities of older preschool children. The study studied the impact of musical rhythmic exercises, games and dance movements on children's creativity based on scientific literature. The results show that musical rhythmic activities effectively develop children's emotional sensitivity, creative imagination, aesthetic taste and artistic expressive abilities.

Keywords: musical rhythmic activities, artistic creative abilities, preschool education, aesthetic education, creativity, rhythm, music education.

KIRISH

Zamonaviy pedagogika fanida bolalarning ijodiy qobiliyatlarini erta yoshdan rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta'lim davri insonning shaxsiy sifatlari, qobiliyatlari va ko'nikmalarining asosi shakllanadigang muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning badiiy-estetik qobiliyatlari, ijodiy tafakkuri va emotsional dunyosi jadal rivojlanadi. Bugungi kunda ta'lim tizimida ijodkor, mustaqil fikrlaydigan, badiiy did va estetik madaniyatga ega shaxsni tarbiyalash asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan maktabgacha katta yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan musiqiy ritmik faoliyatlarning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy asoslash muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Musiqiy ritmik faoliyat bolaning jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlanishini o'zaro bog'liq holda ta'minlovchi yaxlit pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi [1]. Ritm insonning tabiiy biologik jarayonlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, musiqiy ritmik harakatlar orqali bola o'z tanasini boshqarishni, hissiyotlarini nazorat qilishni va ijodiy o'z-o'zini ifoda etishni o'rganadi. Maktabgacha katta yosh davri, ya'ni 5-7 yoshli bolalar psixofiziologik jihatdan murakkab musiqiy ritmik topshiriqlarni bajarishga, ijodiy improvisatsiyaga va badiiy obrazlarni yaratishga tayyor bo'ladilar.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tadqiqot va pedagogik adabiyotlarni sintez qilish metodlaridan foydalanildi. Musiqiy ritmik tarbiya nazariyasining asoschisi E. Jak-Dalkroz o'zining ritmik gimnastika tizimida musiqa va harakat birligini ilk bor ilmiy asoslab bergan [2]. Olimning fikricha, ritmik harakatlar orqali bola musiqani nafaqat eshitadi, balki uni butun tanasi bilan his qiladi va ifodalaydi. Bu yondashuv bolaning emotsional sezgirligini, koordinatsiyasini va ijodiy tasavvurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jak-Dalkroz metodikasi keyingi davrlarda ko'plab pedagoglar tomonidan rivojlantirildi va turli ta'lim tizimlariga moslashtirildi.

Rus pedagogi va musiqa nazariyotchisi N.A. Vetlugina maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy rivojlanishini kompleks tadqiq qilib, musiqiy faoliyatning bolaning badiiy qobiliyatlariga ta'sirini chuqur o'rgangan [3]. Olima ta'kidlashicha, musiqiy idrok, musiqiy tasavvur va musiqiy harakat bir butun yaxlitlikni tashkil etib, bolaning ijodiy imkoniyatlarini ochishga xizmat qiladi. Vetlugina bolaning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda faol ijodiy faoliyatning ahamiyatini alohida ta'kidlagan. O'zbek olimlaridan S.N. Nishonova maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiyaning nazariy asoslarini tadqiq qilib, milliy musiqa merosining bolalar estetik tarbiyasidagi o'rnini ko'rsatib bergan [4]. Tadqiqotchi ta'kidlashicha, o'zbek xalq kuylari va raqslari bolalarning milliy o'zlikni anglashiga, badiiy didini shakllantirishga va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga samarali ta'sir ko'rsatadi. Milliy musiqiy ritmik an'analardan foydalanish maktabgacha ta'lim mazmunini boyitadi.

L.S. Vigotskiyning ijodiy qobiliyatlar rivojlanishi haqidagi nazariyasi musiqiy ritmik faoliyatning pedagogik asoslarini tushunishda metodologik ahamiyatga ega [5]. Olim bolaning ijodiy tasavvuri va fantaziyasi oldingi tajribalar negizida shakllanishini ilmiy asoslab, ijodiy faoliyatning bolaning butun psixik rivojlanishiga ijobiy ta'sirini ko'rsatgan. Vigotskiy konsepsiyasiga ko'ra, san'at turlari bilan shug'ullanish bolaning yuqori psixik funksiyalarini rivojlantiradi. A.V. Keneman va D.V. Xuxlayeva maktabgacha yoshdagi bolalar bilan musiqiy ritmik faoliyatni tashkil etish metodikasini ishlab chiqqan [6]. Mualliflar musiqiy ritmik mashqlar, o'yinlar va raqs harakatlarining turli ko'rinishlarini tavsiflab, ularning pedagogik maqsadlari va metodlarini batafsil yoritganlar. Ushbu metodika bugungi kungacha maktabgacha ta'lim amaliyotida keng qo'llanilmoqda.

Xorijiy olimlardan K. Orff o'zining elementar musiqa tarbiyasi konsepsiyasida bolaning tabiiy ritmik hissiyotlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan [7]. Orff metodikasida musiqa, harakat va so'z birligiga asoslangan faoliyatlar orqali bolaning ijodiy qobiliyatlari jadal rivojlanadi. Bu yondashuv bolaga musiqiy yaratuvchilik jarayoniga faol ishtirok etish imkonini beradi. Zamonaviy tadqiqotchilardan T.S. Babajanova maktabgacha ta'limda badiiy estetik tarbiyaning nazariy asoslarini tadqiq qilib, musiqiy faoliyatning bolalar ijodkorligiga ta'sirini o'rgangan [8]. Olima ta'kidlashicha, musiqiy ritmik mashg'ulotlar bolalarning estetik idrokini kengaytiradi, badiiy obrazli tafakkurini rivojlantiradi va ijodiy faollikni oshiradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili natijasida musiqiy ritmik faoliyatning maktabgacha katta yoshdagi bolalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari bir necha yo'nalishda namoyon bo'lishi aniqlandi. Birinchidan, musiqiy ritmik faoliyat bolaning emotsional sezgirligini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Musiqa va harakat birligi orqali bola turli kayfiyatlarni, hissiyotlarni va emotsional holatlarni his qilishni va ifodalashni o'rganadi [9]. Bu jarayon bolaning ichki dunyosini boyitadi, empatiya qobiliyatini shakllantiradi va badiiy asarlarni chuqurroq idrok etish imkonini beradi. Emotsional sezgirlik ijodiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib, bolaning badiiy obrazlar yaratish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, musiqiy ritmik faoliyat bolaning ijodiy tasavvurini va fantaziyasini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Raqs harakatlari, musiqiy o'yinlar va improvizatsiya mashqlari orqali bola o'z g'oyalarini, tasavvurlarini va hissiyotlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqiy ritmik faoliyatda faol ishtirok etuvchi bolalar yuqori darajadagi ijodiy tasavvurga, original fikrlash qobiliyatiga va badiiy ifoda ko'nikmalariga ega bo'ladilar [10]. Ijodiy tasavvur rivojlanishi bolaning keyingi ta'lim faoliyatida va shaxsiy hayotida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Uchinchidan, musiqiy ritmik faoliyat bolaning estetik didini va badiiy madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Turli xil musiqiy asarlar bilan tanishish, ularning ritmik xususiyatlarini harakat orqali o'zlashtirish bolaning estetik idrokini kengaytiradi. Bola musiqaning ifodaviy vositalarini, ritmik tuzilmasini va obrazli mazmunini tushunishni o'rganadi. Bu jarayon bolaning umumiy madaniy saviyasini oshiradi va badiiy asarlarni mustaqil baholash qobiliyatini shakllantiradi.

To'rtinchidan, musiqiy ritmik faoliyat bolaning o'z-o'zini ifoda etish qobiliyatini rivojlantirishda muhim pedagogik vositadir. Harakat orqali bola o'z ichki dunyosini, kayfiyatini va individual xususiyatlarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon bolaning o'z-o'ziga ishonchini mustahkamlaydi, ijodiy tashabbuskorligini oshiradi va badiiy faoliyatga qiziqishini kuchaytiradi. Musiqiy ritmik mashg'ulotlarda yaratilgan ijobiy emotsional muhit bolaning ijodiy potentsialini to'liq namoyon etishiga yordam beradi.

Shuningdek, musiqiy ritmik faoliyat bolaning psixomotor rivojlanishiga, koordinatsiyasiga va fazoviy tasavvuriga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu jismoniy ko'rsatkichlar o'z navbatida bolaning badiiy harakatlarni bajarishda erkinlik va nafislikka erishishiga xizmat qiladi. Jismoniy va badiiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik maktabgacha ta'limda yaxlit pedagogik yondashuvning zaruratini ko'rsatadi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy tahlil natijasida musiqiy ritmik faoliyatning maktabgacha katta yoshdagi bolalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda keng pedagogik imkoniyatlarga ega ekanligi isbotlandi. Musiqiy ritmik faoliyat bolaning emotsional sezgirligini, ijodiy tasavvurini, estetik didini,

o'z-o'zini ifoda etish qobiliyatini va psixomotor rivojlanishini bir vaqtning o'zida ta'minlaydigan yaxlit pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy ritmik faoliyatlarni tizimli va maqsadli amalga oshirish bolalarning har tomonlama kamol topishiga, ularning ijodiy potentsialini ochishiga va badiiy madaniyatini shakllantirishga muhim hissa qo'shadi. Kelgusida musiqiy ritmik faoliyatning mazmuni, shakllari va metodlarini zamonaviy talablar asosida yanada takomillashtirish, milliy musiqa merosidan samarali foydalanish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Радынова О.П. Музыкальное воспитание дошкольников. – М.: Академия, 2000. – 240 с.
2. Жак-Далькроз Э. Ритм. – М.: Классика-XXI, 2001. – 248 с.
3. Ветлугина Н.А. Музыкальное развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1968. – 415 с.
4. Nishonova S.N. Maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2015. – 180 b.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: Союз, 1997. – 96 с.
6. Кенеман А.В., Хухлаева Д.В. Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста. – М.: Просвещение, 1985. – 271 с.
7. Orff C. The Schulwerk. – New York: Schott Music, 1978. – 284 p.
8. Бабаджанова Т.С. Эстетическое воспитание детей дошкольного возраста средствами музыки. – Ташкент: Фан, 2018. – 156 с.
9. Gordon E.E. A Music Learning Theory for Newborn and Young Children. – Chicago: GIA Publications, 2003. – 132 p.
10. Sims W.L. The Effect of Music on Children's Creative Movement // Early Childhood Education Journal. – 2014. – Vol. 42. – P. 235-242.